

Sjaak Commandeur en Rien Verhoef

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1982

Sjaak Commandeur (1953) vertaalde werk van o.a. John Berger, T.C. Boyle, Joseph Brodsky, William Butler Yeats, Raymond Carver, Roald Dahl, E.L. Doctorow, John Irving, Vladimir Nabokov, William Trevor en Thomas Wolfe.

Rien Verhoef (1948) vertaalde werk van o.a. Don DeLillo, William Faulkner, Albert French, David Leavitt, Vladimir Nabokov en Graham Swift, en is sinds 1997 de vaste vertaler van Ian McEwan. In 2008 ontving hij de Vertaalprijs van het Fonds voor de Letteren, in 2013 verleende de Universiteit Leiden hem een eredoctoraat. Hij is redacteur van VertaalVerhaal.

Beiden leerden elkaar kennen op het Instituut voor Vertaalkunde te Amsterdam, waarna ze eerst samen met Anneke van Huisseling De avonturen van Augie March van Saul Bellow vertaalden en daarna als duo nog werk van Anthony Burgess, Jerzy Kosinski, William Butler Yeats en Saul Bellow.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1982

De kring waarbinnen de toekenning van de Martinus Nijhoffprijs op haar juiste waarde wordt geschat is maar klein. Vertalers van belletrise verrichten hun werk in een duistere hoek van het literatuurbedrijf, en de literatuur bekleedt binnen het maatschappelijk geheel een bescheiden plaats. Weliswaar bereikt een cultuur in haar kunst haar menswaardigste uiting, maar aan deze menswaardigste cultuuruiting hebben maar weinigen een boodschap, en in de democratie zoals wij die kennen geldt: wee degenen die klein in aantal zijn en niet over een grote bek beschikken.

Binnen een maatschappij als de onze verkrijgt de kunst meer en meer het karakter van een vluchttheuvel voor zonderlingen. De Nederlandse samenleving ziet haar cultuurdragers het liefst in praatprogramma's ruzie maken over onbenulligheden. En het allerliefst ziet die samenleving haar cultuurdragers helemaal niet. Nederland behoort niet aan u of ons, maar aan Joep Meloen, The Stars on 45 en Anniehouijmetassieëffevast. In 1985 zullen kennis en cultuur asociale verschijnselen zijn, zo voorspelt, en overdrijft, Anthony Burgess. Over het literatuuronderwijs op de middelbare school laat Burgess een toekomstig voormalig leraar zeggen: 'De verplichte boekenlijst voor het eindexamen ging als volgt: Poëzie: de teksten van een knul die Jed Foote heette en lid was van The Come Quiks, een groep die die teksten zong. Verder een bundel liedjes van iemand, een Amerikaan geloof ik, die Rod en nog iets heette. Drama: een toneelstuk getiteld *The Mousetrap*, van de hand van wijlen Dame Agatha Christie – dat naar het schijnt veertig jaar na de première nog steeds gaat in West End. Proza: een roman getiteld *The Carpetbeggars* – of om precies te zijn *A Shorter The Carpetbeggars* – van de hand van Harold Robbins, en nog wat onzin over de ontsparingen bij het beklimmen van de maatschappelijke ladder van de hand van Sir John Braine. Nu vraag ik u. Literatuur. Ik heb ontslag genomen.'

Met Anthony Burgess en zijn 1985 zijn we mopperend en pruttelend aangeland bij de reden waarom we hier vanavond bijeen zijn: de uitreiking van de Martinus Nijhoffprijs.

Zeer geachte leden van de jury, u hebt ons enigszins overvallen. De ambitie om de prijs ooit te winnen hadden we zeker, maar het meesterwerk waarmee we een gerichte gooi wilden doen – te weten het nieuwe boek van Saul Bellow – dat is nog in de maak, althans, het is nog niet gepubliceerd. Onze dank aan u allen is er vanzelfsprekend niet minder om, en u kunt ervan overtuigd zijn dat wij in de toekomst de waardigheid waarmee u ons hebt bekleed met zorg zullen dragen. We beschouwen de toekenning van de prijs aan ons ook een beetje als de bekroning van een werkwijze, een werkwijze die wel wordt aangeduid als 'collectief vertalen', maar omdat het woord 'collectief' bij velen schuimvlokken op de lippen brengt, zullen we die term hier nu niet meer gebruiken.

Geachte aanwezigen, in een aangeschoten ogenblik hebben we overwogen om

elk afzonderlijk een dankwoord te schrijven en als standwerkers de beide versies tegelijkertijd deze zaal in te schreeuwen. Maar dat ogenblik heeft niet lang geduurd. De mogelijkheid om gezamenlijk iets op papier te zetten hebben we direct verworpen, want hoewel we het over vertalingen uiteindelijk bijna altijd eens kunnen worden, blijken onze opvattingen als we zelf iets moeten schrijven ver uiteen te liggen. Gelukkig schrijft Sjaak stukken beter dan ik, zodat een taakverdeling gauw gemaakt was. Ik verzeker u dat ook de vorige zin geheel voor rekening van Sjaak is.

Meermansvertalen is niet iets nieuws. We wijzen er graag op dat aan de Statenbijbel zes vertalers en maar liefst zeventien revisoren hebben gewerkt. Nu zou het overdreven zijn te stellen dat wij met voorkennis van zaken en een uitgewerkt theoretisch program in de voetsporen van de statenvertalers zijn getreden. We waren nog pas begonnen aan onze eerste opdracht – de vertaling van *Augie March* – toen een docent van het Instituut voor Vertaalkunde ons de vraag stelde welke de strategie was waarmee we deze lange en moeilijke tekst aanpakten. Balorig hebben we hem ten antwoord gegeven: ‘Wij? Wij vertalen per strekkende meter’.

Zo bar was het nu ook weer niet, maar als we u zeggen dat wij als duo zijn overgebleven van een aanvankelijk viermanschap – destijds wel aangeduid als ‘De bende van vier’ – dan begrijpt u dat aan onze ontstaansgeschiedenis pijn en moeite niet hebben ontbroken. Wat ons oorspronkelijk bond was ons fanatisme. Wat ons geleidelijk aan is gaan binden, is de ervaring dat we, met de tekst in de ene hand, de naslagwerken in de andere en een flinke dosis gezond verstand en een hoeveelheid fantasie in het hoofd, en de bereidheid om ook de heiligste overtuiging ter discussie te stellen, getweeën tot resultaten komen die uitstijgen boven wat we individueel tot stand zouden kunnen brengen. En nu deze resultaten zijn bekroond met de Nijhoffprijs voelen we ons niet alleen erkend als tweemanschap, maar kunnen we van triomfantelijkheid bijna niet meer uit onze ogen kijken. Nog even afgezien van het feit, aanwezige dames en heren van de uitgeverijen, dat we nu ook een stuk duurder zullen worden.

Er bestaan tegen een werkwijze als de onze twee populaire vooroordelen. Ten eerste zou de individuele inspiratie ten onder gaan in de middelmaat van het compromis, en ten tweede zou ons werk onvermijdelijk stijlverschillen vertonen.

Om met dat laatste te beginnen: een vertaler hééft in beginsel helemaal geen stijl van zichzelf, ten minste, niet als hij vertaalt. Het is zijn taak om de stijl van zijn brontekst met gelijkwaardige stijlmiddelen uit zijn eigen taal weer te geven. Over wat een gelijkwaardig stijlmiddel is kan worden getwist, over de stelregel ons inziens niet. En trouwens, we dagen iedereen uit om in de door ons vertaalde romans en andere teksten de plaatsen aan te wijzen waar de stukken van de een op die van de ander aansluiten. In een boek als *Augie March* zouden niet minder dan 125 van die naden moeten zitten, maar zelf kunnen we die al niet eens meer aanwijzen.

Wat de middelmaat van het compromis betreft, wij gaan ervan uit dat vertalen een ambacht is waar veel geduld en scherpzinnigheid aan te pas komen en waar een meer dan normaal ontwikkeld taalgevoel voor vereist is. Wij zijn geen bevlogen taalacrobaten, wat niet wil zeggen dat de vonk van de inspiratie in ons werk geen

kans krijgt. Het is alleen zo dat een vondst pas een vondst is als zij de toets der kritiek kan doorstaan, en anders is zij gewoon een onjuiste vertaling. Vertalen wil niet zeggen dat je een tekst verfraait, het wil evenmin zeggen dat je een tekst verbetert, het wil zeggen dat je een tekst getrouw weergeeft, desnoods tot je er van vertwijfeling bij neervalt. Naar onze indruk bezwijken vertalers te vaak voor de verleiding om op de stoel van de schrijver te gaan zitten.

Voordelen kent het duo-vertalen in overvloed, maar we zullen u ontzien en willen vanavond één aspect kort belichten dat doorgaans weinig aandacht krijgt, namelijk het sociale. Vertalen is een eenzame zaak, en de confrontatie met de tekst is soms een wrede strijd. Vaker dan ons lief is geweest hebben we ons plaatsvervangend rot zitten schamen over de streken die een auteur uithaalde, niet zelden hebben we ons van zin naar zin als van dal naar dal gesleept, maar toch, als we het resultaat dan samen doornamen, dan viel er altijd wel weer iets te lachen. En die lach en het contact met elkaar sterkten ons als we weer verdergingen. Een sterkte die we bij deze gelegenheid overigens elke vertaler willen toewensen.

Dames en heren, we hebben in onze nog betrekkelijk korte gezamenlijke geschiedenis heel wat mensen ontmoet aan wie we met dankbaarheid terugdenken. We hopen dat van onze dankbaarheid voldoende is gebleken en dat u ons vergunt hier vanavond één iemand bij name te noemen, de vrouw namelijk die ons feitelijk als duo heeft opgericht: Anneke van Huisseling. An, jij en wij weten wat je voor ons betekend hebt, en we hopen dat je als een schutspatroom over ons zult blijven waken.

We danken u allen voor uw aandacht.